

XIX–XX A. PIRMOSIOS PUSĖS ŽVEJYBOS VERSLAI KURŠIŲ MARIŲ REGIONE

Klaidas Perminas

Klaipėdos universitetas

Anotacija

Straipsnyje analizuojama žvejyba ir su ja susiję verslai Kuršių marių regione XIX–XX a. pirmojoje pusėje. Glaustai pristatoma žvejybos Kuršių mariose raida nuo seniausių laikų, istorinis kontekstas padės geriau suvokti procesus, vykusius nagrinėjamoju laikotarpiu. Istorinių šaltinių teikiama informacija atskleidžia, kad Kuršių marių žvejai, be žvejybos, buvo priversti užsiimti ir kitais verslais. Tą vertė daryti sudėtingos regiono gamtinės sąlygos. Pagalbiniai žvejų verslai dažnu atveju buvo susiję su žvejojant įgytais įgūdžiais, tokiais kaip valčių statyba ir valdymas. Pirmą kartą publikuojama 2012 m. vykdytų archeologinių kasinėjimų buvusio Kopgalio kaimo vietoje medžiaga, kuri parodo svarbų lūžį, vykusį XIX–XX a. sandūroje Kuršių marių regione – perėjimą nuo tradicinės žvejybos prie naujos – kurortinės veiklos. Tyrime panaudota ir anksčiau nepublikuota amžininko kintiškio žvejo Henriko Cyrulio atsiminimų medžiaga.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: žvejyba, žvejai, verslai, Kuršių marios, valtys.

Abstract

The article analyses the fishing and related occupations in the Curonian Lagoon region in the 19th – first half of the 20th centuries. A brief history of fishing in the Curonian Lagoon from ancient times is presented, thus providing historical context which might provide a better understanding of the processes that took place during the period analysed in the article. Available information from historical sources shows that besides fishing the lagoon fishermen were forced to engage in other occupations. The main reason for this was hard natural conditions of the region. Auxiliary fishing occupation often were related to the fishermen's skills acquired in fishing, such as boat building and management. Material of archaeological excavations carried out in 2012 at the site of former Kopgalis village is presented in the article. The material shows an important turning-point that took place in the 19th than 20th centuries in the region of the Curonian Lagoon – the transition from traditional fishing to a new activity – resort business. For the first time memoir material of Henrikas Cyrulis – native resident of Kintai village is presented in the study.

KEYWORDS: fishing, fishermen, occupations, Curonian Lagoon, boats.

DOI: <http://dx.doi.org/10.15181/tbb.v72i3.1166>

Įvadas

Lietuvių kalbos žodyne pateiktos trys žodžio *verslas* reikšmės: 1) kuo verčiamasi, veikla, darbas, iš kurio gyvenama, gaunama pelno; 2) gavybinio pobūdžio ūkinė veikla; 3) (smulki) gamyba, amatai. Šiame straipsnyje vartojamam terminui *verslas* įvairiuose kontekstuose tinka visos trys reikšmės: žvejyba ir kiti verslai, tokie kaip valstybiniai postai ar kontrabanda, buvo pamario žvejų darbas ar bent

veikla, iš kurios pragyventa. Daugelis pagalbinių verslų buvo gavybinio pobūdžio, pavyzdžiui, žuvies gavyba (gaudymas), gintaro gavyba (kasimas ir rinkimas), daržovininystė ar šienininystė taip pat gali būti priskirtinos gavybai, nes tai – iš gamtos išgaunama produkcija. Trečią reikšmę atitinka tokie amatai kaip žvejybininių valčių, įrankių ar suvenyrų gamyba.

Nuo seniausių laikų Kuršių mariose žvejyba buvo svarbiausias veiksnys, lėmęs vietinių bendruomenių gyvenseną. Žvejyba neatsiejama nuo gamtinių sąlygų. Įvairiais istorijos laikotarpiais gamtinis kraštovaizdis abiejose marių pusėse buvo skirtingas. Kuršių nerijoje smėlis palaidojo nemažai kaimų, formavo ragus (iškyšulius), seklumas, rytinio kranto gyventojai susidūrė su krantų erozija, naujų upių vagų susidarymu. Kai kurios upės apskritai išnyko. Ypač tai ryšku Nemuno žiočių rajone. Visi šie procesai turėjo įtakos ne tik žvejybai, jos būdams, apimtims ir plotams Kuršių mariose, bet ir sudarė sąlygas verstis kitais verslais, kurie daugiau ar mažiau susiję su žvejyba.

Nors daugeliu atvejų pamario bendruomenėms žvejyba buvo pagrindinis verslas, jis nebuvo lengvas: klimato sąlygos (audros, ledonešiai ir kt.) neleido žvejoti ištisus metus. Kartais laimikis būdavo tiesiog labai menkas, nedidelės ir pajamos už jį. Sunkia našta ant žvejų pečių gulė mokesčiai už teisę žvejoti. Kartais oficialiuose dokumentuose vienas asmuo nurodydavo dvigubą užsiėmimą – ūkininko ir žvejo. Neretai žvejai kaip pagrindinį savo užsiėmimą nurodydavo tik ūkininkavimą (Povilanskas, Purvinas, Urbis 2003). Kuršių marių regiono žvejai imdavosi ir pagalbinių verslų, tiesa, kartais apgaulingai. 1912 m. nė vienas Minijos (Mingės) kaimo gyventojas neužsiregistravo kaip žvejys. Greičiausiai taip siekta išsisukti nuo mokesčių, nes sunku patikėti, kad Minijos kaime, kuris įsikūręs abipus Minijos upės, kuria lengvai pasiekiamos marios, tuo metu nebuvo žvejų. Užtat sužinome, kokiomis veiklomis galėjo užsiimti šio pamario kaimo gyventojai. Pavyzdžiui, tarp 1912 m. užsiregistravusiųjų buvo vienas jūreivis, vienas žvejybos meistras, trys prekybininkai, du mokytojai, šešiolika žemės savininkų, du paštininkai, dailidė, batsiuvys, siuvėjas, du darbininkai ir penki tarnai (Povilanskas, Purvinas, Urbis, 2003). Kita vertus, kai kurie žvejai, be žvejybos, užimdavo kur kas aukštesnes pareigas, todėl jiems nereikėjo slėpti pagrindinio savo amato. Štai XIX–XX a. sandūroje Juodkrantėje gyveno Sakučių šeima, kurios atstovas Johanas Sakutis (*Johann Sakuthis*) ėjo Juodkrantės seniūno pareigas, o kelių kartų Sturmeičių šeimos vyrai nuo XVIII a. dirbdavo Juodkrantės bažnyčios varpininkais (Strakauskaitė, 2010).

Problema ir naujumas. Apie Kuršių marių regiono gyventojus įprasta ir stereotipiška kalbėti kaip apie paprastus žvejus, pragyvenimui užsidirbančius žvejojant mariose ir jūroje. Tačiau ne visada gamtinės sąlygos ar turtinė padėtis žvejams leisdavo užsiimti populiariausiu regiono verslu. Todėl šie žmonės pelnydavosi ne tik žvejyba. Šiame straipsnyje mėginama kitaip pažvelgti į ūkinę pama-

rio žvejų veiklą, kaip paskirą reiškinį, išskiriant įvairius su žvejyba netiesiogiai susijusius verslus.

Objektas: XIX–XX a. pirmosios pusės Kuršių marių regiono pagalbiniai žvejų verslai.

Tikslas: remiantis rašytiniais, ikonografiniais ir archeologiniais šaltiniais bei istoriografija išanalizuoti žvejybos ir pagalbinių verslų specifiką Kuršių marių regione XIX–XX a. pirmoje pusėje.

Uždaviniai: 1. Pateikti glaustą žvejybos Kuršių mariose istoriją kaip kontekstą, padėsiantį geriau suvokti procesus, kurie vyko nagrinėjamu laikotarpiu. 2. Remiantis istoriniais šaltiniais, išskirti įvairias veiklas ir verslus, kurie suteikdavo Kuršių marių regiono žvejams papildomų pajamų pragyventi. 3. Remiantis surinkta medžiaga, įvertinti pamario žvejų, kaip vienos bendruomenės, kurią vienija bendra geografinė erdvė ir bendras pagrindinis pragyvenimo šaltinis, socialinius ir verslumo bruožus.

1. Priešistorė

Kuršių marių regiono gyventojai žvejyba užsiimdavo nuo priešistorinių laikų. Tą liudija archeologiniai radiniai, tokie kaip neolito laikų žuvų kaulai, tinklų pasvarai ir plūdės, surasti Kuršių nerijoje. Nors tiksliai datuotų priešistorinių laikų laivybos priemonių Kuršių marių regione kol kas neaptikta, neabejotina, kad bent neolito laikotarpiu (IV–II tūkstantmečiai prieš mūsų erą) vietos gyventojai žvejybai naudojo vandens transporto priemones: tai patvirtina netoli nuo Kuršių marių esančios Šventosios archeologinių tyrimų medžiaga. Čia atrasti keturi luotų fragmentai, daugiau negu 60 irklų ir du luotų modeliai, kurie greičiausiai pagaminti apeiginiais tikslais. Kita vertus, Neringos istorijos muziejuje eksponuojamas luoto fragmentas (Inv. Nr. NIM 794 I-B-232), kurį sovietmečiu aptiko menininkas Eduardas Jonušas Nidos apylinkėse. Deja, šis luotas nedatuotas.

Neturime jokių duomenų apie žvejybą mariose bronzos ir geležies amžiais, nors yra žinoma, kad šiuo laikotarpiu įvairiuose Baltijos jūros regionuose intensyviai plaukiota, be abejo, ir žvejota.

2. Viduramžiai

Pirmosios rašytinės žinios apie Kuršių marių žvejų valtis ir laivus mus pasiekia iš paskutiniųjų XIV a. dešimtmečių. Tai yra Memelio komtūrijos inventoriai (Willoweit, 1969). Ši informacija leidžia išskirti vieną svarbiausių su žvejyba susijusių verslų – laivų ir valčių statybą. Minėtų inventorių sąrašuose, be kitų laivų, minimi būtent žvejybai skirti laivai – *Fischerboote* ir *Keutelschiffe*. *Fischerboote*

(lie. žvejų valtys), matyt, buvo universalios ir naudotos žvejojant įvairiais būdais. Tuo tarpu laivų, įvardytų kaip *Keutelschiffe* (lie. kiudeliniai laivai), pavadinimas jau tiesiogiai nurodo juose naudotų žvejybos tinklų pavadinimą – *kiudelis*. XIX–XX a. pirmojoje pusėje tai yra tinklo tipas, kurį dreifuodama traukia kiudelinė valtis. XIV amžiuje minima nuo 5 iki 10 komturijai priklausiusių žvejų laivų. Tuo tarpu XV a. vid. Memelio piliai priklausė vienas *kiudelinis* laivas (*Keutelschiff*) ir dvi burvaltės (*Kähne*). Kaip šie laivai ir valtys atrodė, nežinome, tačiau aki-vaizdu, kad žvejybai skirtų laivų statymo tradicija buvo nenutrūkstama. Gali būti, kad ankstyviausias Kuršių marių žvejų burvaltės, sovietmečiu pavadintos kurėnu (Gudelis, 2006), atvaizdas, užfiksuotas vokiečių kartografo Heinricho Zello 1542 m. Prūsijos žemėlapyje (1 pav.). Kad tai gali būti kurėno tipo laivas, rodo ne tik geografinė erdvė – Kuršių marios, bet ir tam tikri pavaizduoto laivo konstrukcijos bruožai – tipiškas kurėnui pakeltas ragas (laivo priekinė dalis), didžioji burė, nuleista šliūžė ir špritinis takelažas. 1589 m. išleistos vienos pirmųjų Europoje žvejybos taisyklės „Žwejos dawadas ant Kursziszku Mariu“, nustatančios žvejybos mariose būdus, priemones, žvejų teises, nuobaudas, aprašančios papročius ir kt. (Demereckas, Servienė, 1998). 1585 m. olandų jūrininko ir kartografo Luko Janseno Wagenerio (*Lucas Janszoon Waghenaer*) portulane, Kuršių marių rytiniame krante yra pažymėta gyvenvietė, kurios pavadinimas *Vischers dorp* (Žvejų kaimas) rodo, kad žvejyba regione užėmė svarbią vietą. Gali būti, kad tai pirmasis Kintų atvaizdas.

1 pav. Vienas ankstyviausių žvejų burvaltės Kuršių mariose atvaizdų
(H. Zello 1542 m. žemėlapių fragmentas).

Fig. 1. One of the earliest images of a fishing sailboat in the Curonian Lagoon
(fragment of a map by H. Zell, 1542)

3. Žvejybinės valtys, jų statyba

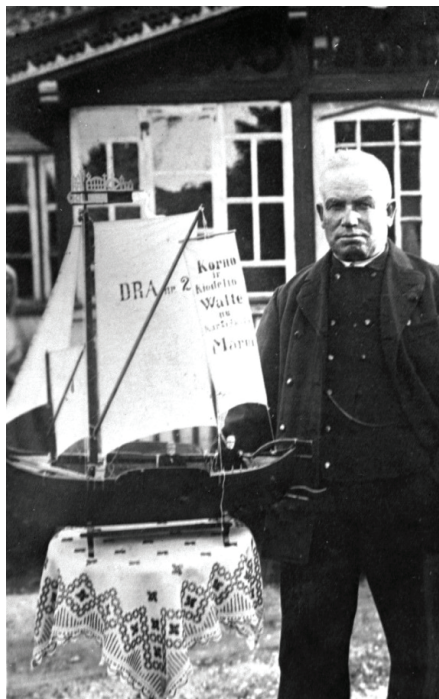
Daugiau duomenų apie žvejybą ir jos verslus turime iš XIX–XX a. Šiuo laikotarpiu didžiausios Kuršių marių žvejyboje naudotos valtys buvo plokščiadugnės burvaltės, šiuo metu žinomos bendru *kurėno* vardu. Žodis *kurėnas* yra naujadaras, atsiradęs įsivėlus korektūros klaidai rašant žodį *kuršėnas* – tai kitas naujadaras, sovietmečiu pasiūlytas Vytauto Gudelio (Gudelis, 2006). Tikrieji šių valčių pavadinimai yra tiesiog *valtys* arba *didžiosios žvejybinės valtys* (lyginant su mažesnėmis). Tuo galima įsitikinti pažvelgus į žinomiausio valčių statytojo Jono Gižo (*Johann Giszas*, 1867–1940) nuotrauką, kurioje jis laiko savo statomos valtės modelį. Ant modelio burės galima perskaityti užrašą „Korno ir Kiudelio Walte...“ (2 pav.). Atsižvelgiant į naudotų tinklų rūšį, skiriamos trys didžiųjų žvejybinių valčių rūšys: kiudelinės, korninės ir bradinės. Daugelio jų konstrukcija buvo panaši, skyrėsi tik funkcijomis, dydžiu ir kai kuriomis detalėmis. Žvejybinių valčių statyba – vienas svarbiausių su žvejyba susijusių verslų, nes pagauti didelį kiekį žuvies buvo galima tik išplaukus į atvirus vandenį, ten, kur giliau. Priekrančių žvejyba verslinei žūklei netiko. Valtys dažniausiai statytos tame kaime, kuriame gyveno užsakovas. Laivadirbiai atvykdavo su savo pameistrais pas užsakovą ir dirbdavo jo kieme. Su valčių statyba neatsiejamai buvo susijusi ir kalvystė, nes valtyse naudota nemažai geležinių detalių – vinių, apkaustų, žiedų, kablių ir kt. Šalutiniai, bet su žvejyba tiesiogiai susiję verslai buvo virvių (valčių takelažui, švartuotei, tinklams ir t. t.) gamyba, dervos virimas ir kt. Pavyzdžiui, 1802 m. Minijos kaime buvo įsteigta burių siuvykla, kiek vėliau – burių valčių dirbtuvės (Šilutės kraštas, 2000).

Žvejybai Kuršių mariose naudota nemažai priemonių ir būdų. Kai kurie būdai, pavyzdžiui, žvejyba tinklais, yra išlikę ir labai populiarius net mūsų dienomis, kiti, kaip bumbinimas, nebenaudojami, bet pristatomi visuomenei kaip paveldas per žiemos žvejybos šventės. Žvejybos įrankių gamyba buvo atskiras su žvejyba susijęs verslas.

Karklėje dirbo specifinio amato atstovai – žvejų batų meistrai. Žvejų batai buvo ypatingi – tvirti, šilti, nelaidūs vandeniui. Pirkdami tokius batus, žvejai juos ypač kruopščiai apžiūrėdavo (Povilanskas, Purvinas, Urbis, 2003).

Kaip šalutinį verslą, susijusį su žvejyba, galime išskirti ir jau minėtą žvejybinių valčių modelių gamybą. Iš pradžių ši veikla buvo tiesiog utilitarinio pobūdžio: prieš statydami žvejybinę valtį, meistrai iš pradžių pasigamindavo būsimos valtės modelį, kad geriau matytų kūrinio bendrą vaizdą, įvertintų įvairius konstrukcijos niuansus ir pan. Vėliau tokių modelių gamyba virto laisvalaikio užsiėmimu ar net verslu – modelius senieji žvejai pardavinėdavo. Yra žinoma, kad senatvėje tokių modelių gamyba užsiiminėjo J. Gižas: „1927 m. liepos 17 d. Klaipėdoje vykusioje žemės ūkio, amatų ir pramonės parodoje už pagamintus įvairių žvejybinių val-

čių modelius J. Gižas gavo penktos vietos diplomą ir 50 litų premiją“ (Žygienė, 2010, p. 39). Vienas J. Gižo pagamintų modelių saugomas Monako okeanografijos muziejuje. Kitas jo pagamintas valtys modelis eksponuojamas Lietuvos jūrų muziejuje (Elertas, 2008). Taigi žvejybinių valčių modelių kūrimas žvejams buvo pelningas. J. Gižo dukra Eva išsaugojo autentiškus tėvo naudotus valčių statymo įrankius ir instrumentus. Juos, be abejo, galima traktuoti kaip žvejybos paveldą. Tai eksponuojama Jono Gižo etnografinėje sodyboje Drevernoje.

2 pav. Laivadirbys Jonas Gižas su savo gamintu didžiosios žvejybinės valtys modeliu
Fig. 2. Boat builder Jonas Gižas with a model of a great fishing boat

4. Žuvų pardavimas

Žuvis – pagrindinis žvejybos tikslas. Žvejų laimikis įvairiomis formomis prisidėdavo prie žvejų pragyvenimo ir gerovės. Žuvys naudotos ne tik maistui, bet ir kitiems tikslams: kaip pašaras ar vaistas gyvuliams, kaip kuras apšvietimui, kaip žaliava juvelyrikos dirbiniams (pavyzdžiui, aukšlių žvynai). Perteklių parduodavo. Siekiant parduoti tikėtasi gausaus laimikio, dėl to pamario gyvenvietėse susiformavo su žvejyba susijęs unikalus reiškinys – žuvų turgūs. Reguliarūs žuvų turgūs veikė Klaipėdoje, Drevernoje, Kintuose, Karklėje, Šilutėje (3 pav.). Kintuose An-

trojo pasaulinio karo metais turgus veikdavo ketvirtadieniais (Cyrulis, 2015). Šie turgūs skyrėsi nuo žemyninių turgų. Tokią arskirtį daryti galima, kai norima pabrėžti skirtumus tarp žemyninės ir jūrinės kultūrų. Tipiškas pamario žuvų turgaus vaizdas buvo palei krantą išsirikiavusios daugiausia Kuršių nerijos žvejų valtys, tiesiai iš kurių ir prekiauta žuvimi. Žuvį pardavinėdavo ir patys žvejai, ir žuvų supirkėjai-perpardavinėtojai. Žinoma, tokiuose turguose prekiauta ne tik žuvimi. Už uždirbtus pinigus žvejai pirkdavosi tai, ko nebuvo Kuršių nerijoje: maistą, grūdus, virves, kitus daiktus, kurių prirėikdavo buityje, žvejyboje ar laivyboje. Svarbu tai, kad turgų aikštės veikė šių gyvenviečių urbanistinę raidą – gatvių ir kvartalų formavimąsi, užstatymus ir pan. Puikus šio reiškinio pavyzdys – senoji Šilutės miesto dalis, kurioje yra ir senojo turgaus aikštė, prisišliejusi prie Šyšos upės – ją į turgų atplaukdavo žvejai, kranto. Aplink turgaus aikštę galima pamatyti tokius gatvių užrašus: Uosto, Vandens, Žuvų, Turgaus, Rusnės, visi jie atskleidžia išlikusį šios vietovės marinistinį paveldą.

3 pav. Žuvų turgus Šilutėje
Fig. 3. Fish market in Šilutė

Kalbant apie pamario prekybą, verta paminėti nedidelio masto, bet unikalią verslą. Plačiai žinomas faktas, kad Kuršių nerijos gyventojai rudenį gaudydavo ir ruošdavo maistui varnas, kad jomis maitindamiesi galėtų išgyventi *šaktarpį* – tai kovo – balandžio mėnesiais trukęs laikotarpis, kai iš marių pajudėdavo ledai ir

žvejoti tapdavo nebeįmanoma (todėl ir žuvies – pagrindinio žvejų maisto – tuo metu nebūdavo). Varnas nerijos žvejai išnaudodavo maksimaliai, Liudvikas Passargė mini, kad jų plunksnas parduodavo čiužiniams kimšti, ypač vietovėse, kur mažiau auginta žąsų (Passarge, 1878).

5. Daržovininkystė, šienininkystė ir gyvulininkystė

Dėl palankių gamtinių sąlygų Nemuno deltoje dalis žvejų šeimų vertėsi su žvejyba nesusijusiais verslais – šienininkyste, daržovininkyste, iš dalies ir gyvulininkyste. Kai kurie autoriai tokius žvejus skiria į atskirą socialinį tipą – žvejojančius laukininkus (Povilanskas, Purvinas, Urbis 2003).

Daržovės augintos ne tik saviems poreikiams, bet ir parduoti. Jas gabendavo parduoti į Klaipėdą, Tilžę ir Karaliaučių. Dar sovietmečiu Rusnės apylinkių daržovės garsėjo savo kokybe. Šieno pardavimas rytiniame marių krante nuo senų laikų buvo vienas pagrindinių žvejų pajamų šaltinių (Jakštas, 1992).

Šieną rytiniame marių krante daugiausiai pirkdavo Kuršių nerijos gyventojai, nes nerijos smėlynų augalija buvo labai skurdi, kad būtų galima sukaupti šieno atsargas gyvuliams (4 pav.). 1820 m. Juodkrantės gyventojai laikė 24 arklius, 34 karves, 122 avis ir 36 kiaules. Kadangi, kaip minėta, nerijoje nebuvo pakankamai ganykloms tinkamų plotų, daugumą šių gyvulių ganytis leisdavo į mišką, kurį jie labai niokojo (Mager, 1938). Iš rašytinių šaltinių žinoma, kad dar 1640 m. Kuršių nerijos gyventojams šienauti skirti plotai rytiniame Kuršių marių krante (Sembritzki, Bittens, 1920). Upinis Minijos kaimas yra vienas tų kaimų, kuriuose plačiai užsiimta šienininkyste: 1913 m. žemėlapyje rytinėje kaimo dalyje sužymėti didžiuliai šienaujamų pievų plotai. Žiemą, be poledinės žvejybos, žvejai pardavimui kirsdavo marių pakrantėse augančias nendres, kurios paprastai naudotos stogams dengti, kartais – kaip tvirtinamasis elementas tinkuojant pastatų sienas.

Gamtinės regiono sąlygos lėmė ypatingą situaciją gyvulininkystės srityje. Kai kurie tyrinėtojai (Povilanskas, Purvinas, Urbis 2003) išskiria kaimus, kuriuose galvijų auginta daugiau nei kitur. Tokie gyvulių augintojų kaimai buvę Akmena, Liekai, Minija ir Skirvytė, nuo XIX a. pab. – Karklė. Prieš Pirmąjį pasaulinį karą pastarojoje veikė dvi sūrinės ir sviesto gamykla (Grigat, 1931). Senojoje Įsėje daugiausia visame pamaryje auginta kiaulių, kurios, kaip įprasta žvejų kaimuose, neretai šertos menkavertėmis žuvimis ar jų atliekomis (Ten pat). A. Zweckas mini ypatingą kiaulių veislę, auginamą Nemuno deltoje. Jos buvusios labai stambios, atsižvelgiant į auginimo arealą pavadintos „pelkių“ veisle (Zweck, 1898). Matyt, tiek gamtinės sąlygos, tiek vartotojiška regiono gyventojų paklausa leido natūraliai formuotis paskirų pamario kaimų ekonominėms „specializacijoms“.

4 pav. Žvejybinė valtis su kraunamu šieniu Kuršių nerijoje. Dailininkas H. Kallmeyer
Fig. 4. Fishing sailboat with hay being loaded in the Curonian Spit. By H. Kallmeyer

Smuklių ir pašto stočių laikytojai taip pat turėjo teisę verstis žvejyba. Pavyzdžiui, smuklės savininkui Rusnėje 1498 m. suteikta teisė žvejoti mariose apskritus metus ir pardavinėti laimikį aukščiausia kaina (Demereckas, Servienė, 1998). 1519 m. Karvaičių smuklininkui Benediktui Langfeldui suteikta teisė žvejoti mariose ir jūroje, „kiek jis pajėgs viena valktimi ištraukti, išskyrus ungurių gaudymą su nurodytomis priemonėmis“ (Baranauskas, 1999, p. 13). Nors žvejyba tokiems verslininkams būdavo antraeilis užsiėmimas, tačiau ir ji duodavo pelno: dalį pagautos žuvies smuklininkai sunaudodavo pagrindiniame savo versle – maitindavo smuklėje apsistojančius keliautojus. Tai turėjo būti pelninga verslo šaka, nes pinigai, sumokėti už leidimą žvejoti, sugrįždavo aptarnaujant klientus (nepaisant pajamų, gaunamų už kitą maistą [ne žuvį] ir gėrimus, nakvynę, žirgų ir ekipažų priežiūrą ir kt.). Pasitaikydavo atvejų, kai oficialiai vienam asmeniui būdavo suteikiama teisė verstis net trimis veiklomis: 1660 m. Prūsijos didysis kunigaikštis vienam Karklės kaimo gyventojui padovanojo žemės, leido gaminti alų ir žvejoti (Lemke, 1966). XIX a. smuklių verslas nunyko, tačiau atsirado nauja, panaši verslo rūšis, susijusi su vis populiarėjančia kurortų tradicija – viešbučių ir viešojo maitinimo įstaigų veikla (žr. toliau).

Pašto stotys Kuršių nerijoje iš dalies atliko ir smuklių funkcijas. Rusų keliautojas P. Rozenvalis, keliaavęs Kuršių nerija 1814 m., taip pasakoja apie Nidos pašto

stoties viršininką Davidą Gotlibą Kuvertą (*David Gotlieb Kuwert*): „Šeimininkas pareiškė, kad šią vietą (Nidą – K. P.) laikąs geresne už bet kurią kitą pasaulyje [...]. Svarbiausias jo verslas esanti žvejyba, kurią nepaprastai mėgstas. Be to, pravažiuojantys keleiviai atgabena daugybę naujienų, o ir iš pašto jis gaunąs nemaža pajamų“ (Rozenvalis, 1990, p. 160–161).

XIX a. pab. Nidoje gyvenęs žvejys, pavarde Froese, be žvejybos, dirbo ir kitą su laivyba susijusį darbą: iš praplaukiančių garlaivių mariose paimdavo pašto siuntas, keleivius ir savo didžiąja žvejybine valtimi parplukdydavo į Nidą (Strakauskaitė, 2010).

Iš šių pavyzdžių matome, kad žvejai puikiai gebėdavo suderinti visiškai skirtingas – valstybines ir privačias veiklas.

6. Nusikalstami verslai

Pamario žvejai pragyvenimui lėšų prisidurdavo ir nelegalia veikla. Viena tokių veiklų buvo valstybinio turto vagystės. Pavyzdžiui, žuvinga marių įlanka Krokų lanka turėjo savą žvejybos inspektorių, kuris stebėdavo, ar žvejai nepažeidinėja nustatytą žvejybos taisyklių, nenaudoja neleistinių įrankių ir pan. Be to, jis dar turėjo stebėti, kad vietos žvejai nekirstų valstybinio miško (Sembritzki, Bittens, 1920). Tokių atvejų būta, nelegaliai nukirstą medieną žvejai parduodavo. Žinoma, už nustatytą mokestį tam tikrą medienos kiekį iš paskirtų plotų buvo galima kirsti bei parduoti ir legaliai. Vis dėlto medienos pardavimas nelabai tebuvo pelningas verslas: pelkėtame rytiniame marių krante nedaug tebuvo geros kokybės medienos (labiausiai vertintos rūšys – ąžuolas ir pušis) išteklių. Kuršių nerijoje medžių trūkumas jaustas jau nuo XVI a.

Čia verta paminėti ir specifinį pajamų šaltinį, kurį verslu gal ir per drąsu vadinti, nors pamario žvejams jis teikdavo jei ne pajamų, tai bent statybinės medžiagos. Savo prisiminimuose kintiškis Henrikas Cyrulis (gim. 1932 m.) teigė, kad „pokariu Kintuose palei visą pakrantę išmesdavo rąstus iš sielių“¹. Akivaizdu, kad tie rąstai – iš sielių, kurie buvo plukdyti iš Nemuno aplink Ventės ragą į Klaipėdą. Nors siekiant išvengti Kuršių marių bangų ir vėjų, kurie ardė sielius, 1863–1873 m. specialiai iškastas Karaliaus Vilhelmo (Klaipėdos) kanalas, matyt, tam tikras miško medžiagos kiekis vis dėlto plukdytas senuoju nesaugiu maršrutu. Bangų išmestus rąstus susirinkdavo kintiškiai savo reikmėms. Teigiama, kad XVI–XIX a. Ventės žvejai netgi prašydavo kunigo laikyti mišias, kad vėjas išblaškytų pro šalį plukdomus sielius (Elertas, 2005).

Sąlygos nelegaliai veiklai – kontrabandai („šmugeliui“) susiklostė 1923 m., kai Lietuvai atiteko Klaipėdos kraštas, o valstybės siena atskyrė šį kraštą nuo Vo-

¹ Iš K. Permino asmeninių užrašų.

kietijos. Nemuno deltos regione šiai veiklai pasitarnavo vietinės gamtos sąlygos – nendrynai, pelkės, gausūs vandenys ir pan. Kita vertus, pareigūnams buvo sudėtinga sukontroliuoti vietas puikiai pažįstančius žvejus, savo valtimis gabenančius nelegalias prekes (Povilanskas, Purvinas, Urbis 2003).

7. Laivų ir jų įgulų gelbėjimas

Pajamoms, kurios gautos iš nelegalios veiklos, galima priešpriešinti humanišką veiklą – žmonių gelbėjimą. XIX a. pradžioje Baltijos pajūryje, kuris priklausė Vokietijai, pradėtos steigti gelbėjimo stotys jūroje nelaimę patyrusiems laivams ir jų įguloms gelbėti. Dabartinėje Lietuvos teritorijoje tokios stotys veikė Nidoje, Juodkrantėje, Kopgalyje, Klaipėdoje (Bomelsvitėje), Melnragėje, Karklėje ir Nemirsetoje. Pastaroji yra vienintelė išlikusi iki mūsų dienų ir įtraukta į kultūros vertybių registrą. Pagrindinę gelbėjimo stočių komandų dalį sudarydavo žmonės, žinantys, kaip elgtis valtyje atvirame vandenyje. Be abejonės, tai buvo vietiniai žvejai. Kiekvienoje tokioje stotyje dirbdavo po 12–24 savanorius gelbėtojus. Jų viršininkai neretai būdavo žvejų seniūnai arba žvejybos inspektoriai. Gelbėtojų darbas organizuotas savanoriškumo principu, tačiau kartais žvejai-gelbėtojai gaudavo pinigines premijas. Taigi gelbėtojų darbą galima išskirti kaip dar vieną papildomą Kuršių nerijos žvejų pajamų šaltinį. Kita vertus, laivų ir žmonių gelbėjimas tuo metu traktuotas ir kaip garbės reikalas.

8. Gintaro gavyba

Nuo seniausių laikų Kuršių nerijos žvejai rinkdavo ir pardavinėdavo gintarą, taip prisidurdami prie pragyvenimo. Vokiečių ordino, vėliau Prūsijos hercogystės bei karalystės ir Vokietijos imperijos laikais gintaro rinkimas buvo monopolizuotas valstybės ir griežtai kontroliuotas, už neteisėtą rinkimą tam tikrais atvejais grėsdavo net mirties bausmė (Elertas, Vaičiulytė, 2001). Kita vertus, žvejai oficialiai samdyti rinkti gintarą, jį pristatydavo gintaro surinkimo prižiūrėtojams ir už tai gaudavo nustatytą piniginių atlyginimą.

1854 m. Friedrichas Vilhelmas Stantienas gavo teisę gilinti laivakelį mariose ir išgauti gintarą, be to, turėjo teisę žvejoti mariose. Kartu su Morisu Beckeriu jis įkūrė firmą „Stantien&Becker“, kuri pradėjo pramoninę gintaro gavybą (veikė iki 1899 m.). Tų laikų paveldas – Juodkrantėje išlikusi Gintaro įlanka, kurioje įkurtas uostas ir pakrantėse pastatyti įvairūs techninės bei administracinės paskirties pastatai (neiškikę). Kitas su šia pramonine gintaro gavybos veikla susijęs paveldo aspektas – vadinamasis Juodkrantės lobis (dar žinomas kaip Richardo Klebso kolekcija), kurį sudarė keli šimtai gintaro dirbinių, datuojamų neolito laikotarpiu. Didelė dalis šio lobia pražuvo, didžioji išlikusi dalis saugoma Getingeno universitete. Šiandien

vėl keliama idėja atgaivinti gintaro gavybą mariose. Būtent gintaro gavyba pakeitė iš pradžių Juodkrantės, vėliau – ir kitų Kuršių nerijos žvejų gyvenimą. Pasklidus žiniai apie gintaro gavybą, į Juodkrantę ir visą Kuršių neriją pradėjo keliauti turistai – taip šis žvejų kaimelis virto kurortine gyvenvieta su vilomis, viešbučiais ir gydyklomis. Žvejai netruko pasinaudoti naujomis galimybėmis – savo žvejišką patirtį pritaikė naujai verslo rinkai. Kaip rašo Nijolė Strakauskaitė, „vietos žvejus gintaro gavybos firma noriai samdė, nes jie buvo įgudę valdyti laivus ir firmai pravertė dirbant su žemsemėmis, o žvejus į šį darbą, be abejo, viliojo didesnio uždarbio galimybė“ (Strakauskaitė, 2010, p. 71). Gintaras rinktas ir savo iniciatyva, ne įmonei. Laikraštyje „Lietuvos keleivis“ (1938 m. rugpjūčio 17 d. numeris, p. 4) išspausdinta tokia informacija: „Trumpai prieš pasaulinį karą (Pirmąjį pasaulinį – K. P.) pradėjo keli Juodkrantės žvejai paprastu tinkleliu, pritvirtintu prie geležinio lanko, žvejoti gintarą, ir jiems neblogai sekėsi. Bet paprastai žvejai šį darbą nemėgsta. Tik tuomet, kai kitų uždarbio šaltinių nėra, matosi dar ir šiandien visa eilė juodkrantiškių žvejų po marių ledumi gintarą bežvejojant.“

9. Kurortinė veikla

XIX a., kaip ir Vakarų Europoje, Kuršių marių regione pradėjo vystytis nauja – kurortinė veikla. Pirmoji tokia vieta Kuršių marių regione buvo Juodkrantė. Pirmieji poilsiautojai čia pasirodė 1840 m., tačiau tikru kurortu, žinoma, pagal to meto standartus, Juodkrantė pradėjo virsti XIX a. antrojoje pusėje, bendrovei „Stantien&Becker“ pradėjus pramoninę gintaro gavybą (Strakauskaitė, 2010). Kaip teigia Nijolė Strakauskaitė, „nemažai žvejų ir jų šeimų buvo įtraukti į naują veiklos sferą (gintaro gavybos firmos darbininkai, pagalbinis viešbučių personalas ir kt.), kuri reiškė ir visai kitokią socialinę patirtį, nei čia buvo įprasta šimtmečius iki tol“ (Strakauskaitė, 2010, p. 69).

Žvejai savo patirtį pritaikė ir kitoms verslo rūšims, kurios pradėtos plėtoti „Stantien&Becker“ dėka. Viena tokių naujų žvejų veiklų buvo pramoginis turistų plukdymas valtimis mariose. Kita veikla – būsto nuoma atvykėliams. Vietinių verslumą rodo ir tai, kad ne visada jiems rūpėjo gryniesi pinigai, kartais į savo verslą žvejai investuodavo ir kitaip. Žinomas toks įdomus atvejis: tarpukariu žvejys Martynas Sakutis Nidoje savo namą nuomodavo dalininkams, dirbusiems tuo metu Nidoje veikusioje dailininkų kolonijoje. Tačiau vietoj pinigų už nuomą, dailininkai su juo atsiskaitydavo savo tapytais paveikslais. Yra išlikęs toks vaizdingas aprašymas: „Sakučio svetainė, tikriausiai, alinė irgi turėjo savo „menininkų verandą“. Į ją užsukęs, netekdavai žado: atrodo, kad atsidūrei Paryžiaus dailininkų kvartale Monmartre. Šis senas nidiškis išnuomodavo dailininkams ir savo žvejo pirkią už paveikslus“ (Stepanauskas, 1987, p. 66).

Kartais žvejai už pinigus pozuodavo nuotraukoms, nes atvykėliams tiek šis regionas, tiek jo gyventojai atrodė egzotiški. Dar viena pasipelnymo niša tapo žvejų valčių vėtrungių gamyba ir pardavinėjimas. Pardavimui skirtos vėtrungės pasižymėjo ypatingu puošnumu ir detalumu. Kartais kelios veiklos sujungtos: 5 paveiksle matome žveją, laikantį tokią suvenyrinę vėtrungę (5 pav.).

Turistus bandyta pritraukti išnaudojant vietines gamtos sąlygas ir žvejų gyvenimo būdą. Pavyzdžiui, tarpukariu išleistame kelionių vadove Karklės gyvenvietė reklamuota kaip poilsiavietė, kurioje kaip pramoginės veiklos siūlytos maudynės mariose, mėgėjiška žvejyba, ančių medžioklė ir kruizai į kitus pamario kaimus (Grigolait, 1927).

Šie verslai paveikė ir vietinių žvejų charakterį. Štai kaip XIX a. pab. apie juos atsiliepė vienas žurnalistas: „Šiaip jie yra nepaprastai taupūs, kone šykštūs, gudriai apskaičiuoja, o nuo to laiko, kai pradėjo važiuoti į juos vasarotojai, įprato vertinti pinigais kiekvieną paslaugą ir prašyti pernelyg aukštų kainų už savo produktus“ (Strakauskaitė, 2001, p. 68).

5 pav. Žvejys, pozuojantis su suvenyrine vėtrunge
Fig. 5. Fisherman posing with a souvenir weathervane

10. Kopgalis

2012 m. vykdyti archeologiniai kasinėjimai buvusio Kopgalio kaimo vietoje (Perminas, 2013). Radiniai puikiai iliustruoja tą įdomų laikotarpį, kai Kuršių nerijos gyvenvietės iš žvejų kaimelių pradėjo virsti kurortinėmis vietomis. Būsimo

Kopgalio kaimo vietoje (dabar tai vieta tarp Lietuvos jūrų muziejaus kasų ir etnografinės žvejo sodybos) pirmosios sodybos atsirado apie 1830 m. Kaimas sunyko per Antrąjį pasaulinį karą. Jo gyventojai vertėsi žvejyba, papildomai uždarbiavo atlikdami kopų apželdinimo, balasto krovos, krantų tvirtinimo ir kitus uostui būtinus darbus. Amžių sandūros laikotarpiu Kopgalyje prasidėjo kurortinė veikla: pastatyta naujų mažų pastatėlių – vasarnamių, renovuoti senieji gyvenamieji pastatai – jie praplėsti pristatant verandas ir mažus kambarėlius poilsiautojams (Elertas, 2002). Kaip minėta, šiuos pokyčius atskleidė archeologiniai radiniai, datuojami XIX a. antrąja puse – XX a. pradžia, aptikti keturių lokalizuotų pastatų aplinkoje, 60 m² plote: atrasti ir tipiškai žvejybos radiniai, ir radiniai, būdingi kurortinei-pramoginei veiklai. Prie pirmosios grupės priskirtini du moliniai, 10 akmeninių tinklų pasvarų ir 11 cm ilgio žvejybinis kabliukas. Prie antrosios grupės galima priskirti daugybę sudužusių alaus ir vyno taurių, butelių, mažiausiai 10 rūšių (pagaminto Memelyje [dab. Klaipėda], Kaune, Dancige [dab. Gdanske] ir kitur) alaus butelių kamštelių, importinių indų iš Bavarijos, šukes, dekoratyvinę statulėlę, dekoratyvinę neoklasicizmo stiliaus vyrį, stiklinę sulčiaspaudę, dekoratyvinę mėlyno stiklo, imituojančio briliantą, dekorą detalę, bato pasagą, parakinio-kapsulinio šautuvo spyną ir kt. Kaip matome, žvejybai priskirtinų radinių yra gerokai mažiau nei kurortinei-pramoginei sričiai. Šie radiniai atskleidžia būtent tą momentą, kai senasis, tradicinis Kuršių marių žvejybos verslas jau buvo užleidęs savo pozicijas naujiems verslams.

Išvados

Žvejyba, be jokios abejonės, Kuršių marių regione nuo seniausių laikų buvo pagrindinis pamario bendruomenių pragyvenimo šaltinis. Tą patvirtina archeologiniai, rašytiniai ir istoriniai šaltiniai.

Ne visais istorijos tarpsniais žvejyba galėjo užtikrinti pamariečių pragyvenimą. Ypač jį sunkino nepalankios vietinės gamtinės sąlygos. Todėl, be žvejybos, pamario gyventojai buvo priversti užsiimti ir kitais verslais. Išskirtini šie didžiausią pelną žvejams teikę pagalbiniai verslai: žvejybinių valčių ir įrankių gamyba, žvejybos laimikio pertekliaus pardavimas, daržininkystė ir šienininkystė, valstybinės pareigos, postai ir kurortinė veikla. Pastaroji, įgavusi pagreitį XIX a. antrojoje pusėje, buvo esminis lūžio taškas pamario, ypač Kuršių nerijos, žvejams, pakeitęs ne tik tradicinį ūkio modelį, bet ir požiūrį į tam tikras moralines vertybes.

Svarbu, kad pagalbiniai verslai dažnu atveju daugiau ar mažiau buvo susiję su žvejyboje įgytais įgūdžiais – valčių statyba ir plaukiojimu plukdant kontrabandą ar turistus, tam tikrų tinklų ir kitokių žvejybos įrankių naudojimu gaudant gintarą ir pan.

Šaltinių ir istoriografijos analizė atskleidė, kad nusistovėjęs požiūris į pamario bendruomenes kaip ypač konservatyvias, sunkiai gyvenimo būdą keičiančias žvejų bendruomenes, nėra neginčijamas. Išanalizavus istorinę medžiagą, galima daryti pagrindinę šio tyrimo išvadą, kad nepaisant tam tikro konservatyvumo, pamario gyventojai iš tiesų buvo lanksti ir versli visuomenė, gana lengvai prisitaikanti prie besikeičiančių tiek gamtinių, tiek socialinių ir politinių sąlygų.

Gauta 2015 09 13

Pasirašyta spaudai 2015 10 05

Literatūra

- Budreckienė, N. (Sud.) (2000). *Šilutės kraštas. Enciklopedinis žodynas*. Šilutė: Prūsija.
- Cyrulis, H. (2015). *Autobiografiniai Henriko Cyrulio (gim. 1932 m.) prisiminimai apie Kintų miestelį ir žvejybą Kuršių mariose*. Užrašė K. Perminas 2015-04-08 Kintuose [nepublikuota].
- Demereckas, K., Servienė, B. (1998). *Žvejyba pamaryje XVI–XX a.* Klaipėda: Libra Memelensis.
- Elertas, D., Vaičiulytė, L. (2001). Amber collecting regulations in coastal Lithuania until the middle of the 19 th. c. *Baltic Amber*, p. 43–51.
- Elertas, D. (2002). *Kopgalis*. Klaipėda: Libra Memelensis.
- Elertas, D. (2005). Vėjo gūšiai Klaipėdos krašto istorijoje. *Šiaurės Atėnai* 762: 10.
- Elertas, D. (2008). *Lietuvos pajūrio ir pamario žvejų kultūra*. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė.
- Grigat, M. (1931). *Die Memelniederung: die Natur des Landes*. Königsberg: Gräfe und Unzer.
- Grigoleit, E. (1927). *Haffbad Karkeln – das „Kurische Venedig“. Ein Führer und Ratgeber*. Tilsit: V. Mauderode.
- Gudelis, V. (2006). *Lietuvos pajūrio žvejų marinistikos įvardai*. Utena: Utenos Indra.
- Jakštas, P. (1992). Senoji Rusnė. *Rusnė*. Vilnius: Mintis, p. 6–95.
- Juodkrantė, kaip pramonės centras. (1938). *Lietuvos keleivis* 189: 4. Klaipėda: „Ryto“ bendrovės spaustuvė.
- Lemke, P. (1966). *Der Kreis Elchniederung. Ein Ostpreußisches Heimatbuch*, T. 1. Hannover: Kreisgemeinschaft Elchniederung.
- Mager, F. (1938). *Die Landschaftsentwicklung der Kurische Nehrung*. Königsberg: Gräfe und Unzer.
- Passarge, L. (1878). *Aus Baltischen Landen*. Glogau: Verlag von Carl Flemming.
- Perminas, K. (2013). *Buvusio Kopgalio kaimo vietos (be unikalaus kodo), Smiltynės g. 1, Klaipėdos m., žvalgomųjų archeologinių tyrimų 2012 m. ataskaita*. Klaipėda.
- Povilanskas, R., Purvinas, M., Urbis, A. (2003). *Minija ir Karklė. Pamario paveldo kaimai ir jų aplinka*. Leiden-Klaipėda: Druka.
- Rozenvalis, P. (1990). Ruso, keliavusio per Prūsiją 1814 metais, pastabos apie šį kraštą ir jo gyventojus. *Pergalė* 12: 148–163.
- Sembritzki, J., Bittens, A. (1920). *Geschichte des Kreises Heydekrug*. Memel: Druck von F.W. Siebert.
- Stepanuskas, L. (1987). *Tomas Manas ir Nida*. Vilnius: Vaga.
- Strakauskaitė, N. (2001). *Kuršių nerija – Europos pašto kelias*. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė.
- Strakauskaitė, N. (2010). *Kultūros kraštovaizdis prie Kuršių marių*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Willoweit, G. (1969). *Die Wirtschaftsgeschichte des Memelgebietes*, Band 1. Marburg / Lahn: herder-Institut.
- Zweck, F. A. (1898). *Litauen: eine Landes – und Volkskunde*. Stuttgart: Hobbing & Büchle.
- Žulkus, V. (2008). Kuršių marių dugno tarp Nidos ir Ventės rago žvalgymai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2007 metais*, p. 531–534.

Interneto nuorodos

Žygienė, V. (2010). *Jono Gižo asmenybė*. Prieiga internete: www.gargzdumuziejus.lt/39/ [žiūrėta 2015-05-26].

Kurische Nehrung, Heukahn. Prieiga internete: www.bildarchiv-ostpreussen.de [žiūrėta 2015-06-12].

Laivų katastrofos ir gelbėjimas. Prieiga internete: www.muziejus.lt [žiūrėta 2015-05-31].

Lietuvių kalbos žodynas. Prieiga internete: www.lkz.lt [žiūrėta 2015-05-26].

Šilutės miesto istorinė dalis, unikalūs kodas 12331. Prieiga internete: <http://kvr.kpd.lt/heritage/> [žiūrėta 2015-06-05].

FISHING OCCUPATIONS IN THE 19th – FIRST HALF OF THE 20th CENTURIES IN THE CURONIAN LAGOON AREA

Klaidas Perminas

Summary

Since ancient times fishing in the Curonian Lagoon has been the most important factor that had a great influence upon the way of life of local communities. Fishing in the region has always depended on natural conditions that affected not only fishing, its methods, extent and areas, but also created possibilities to engage in other businesses, more or less related to fishing. As for the population of the Curonian Lagoon region, it is typical and stereotypical to consider them as ordinary and unambitious fishermen who worked hard in order to make their living by fishing in the lagoon and sea. However not always did the natural conditions or financial situation allow the fishermen to engage in the most popular business of the region. Therefore fishing was not the only source of fishermen's income. Analysis of the Curonian Lagoon fishermen's economic activities (businesses) that were not directly related to fishing is presented in the article. The object of the article – auxiliary businesses of fishermen in the Curonian Lagoon region during the 19th c. – first half of the 20th c. The aim of the article is to analyse the particularity of auxiliary businesses in the region of the Curonian Lagoon during the 19th c. – first half of the 20th c. on the basis of written, iconographic and archaeological sources and historiography. Objectives of the study: 1. To present a concise history of fishing in the Curonian Lagoon as a contextual background that could provide a better perception of the processes that took place during the period under discussion. 2. On the basis of historical sources to highlight various businesses and economic activities that provided the lagoon fishermen with extra income. 3. To assess social and entrepreneurial characteristics of lagoon fishermen's society members of which were bound by the common geographical space and common source of subsistence.

Fishing in the Curonian Lagoon was practiced by people since prehistoric times. This becomes evident due to archaeological finds, such as Neolithic fish bones, fishing net weights and floats found in the Curonian Spit. The first written data concerning fishing boats of the Curonian Lagoon date back to the 14th c. These are inventory records of the Memel Kommende (germ. *Komturei*). The information they provide makes it possible to single out a substantial fishing-related business – boat building. This kind of business was very important, as large quantities of catch was only possible on open waters and at greater depths. The above mentioned inventories, apart from other boats, refer to specific fishing vessels, namely *Fischerboote* and *Keutelschiffe*.

Fish were used not only for food but also for other purposes: as livestock feed or medicine, as lighting fuel, as a raw material for jewelry articles. The surplus was sold. Fish trade was the business that required a great catch and this kind of trade caused the emergence of a unique phenomenon – fish markets in lagoon settlements. Regular and famous fish markets functioned in Klaipėda, Dreverna, Kintai, Karklė and Šilutė.

Owing to favourable natural conditions in the Nemunas delta a number of fishermen families were engaged in auxiliary businesses which were not related to fishing – haymaking, vegetable-growing and, in several cases, animal husbandry. Residents of the Curonian Spit were among main buyers of hay on the eastern coasts of the lagoon, since poor vegetation of the sandy spit did not allow to collect sufficient quantity of fodder for cattle. On the other hand, hay was transported over the lagoon with the help of fishing boats which is a clear link to the fishermen's work sphere.

Inn and post station keepers also had the right to fish. Although fishing for such officeholders was a secondary occupation, it was quite profitable – some part of the catch was sold to travelers and inn visitors as nourishment.

Lagoon fishermen used to take some financial advantage of illegal activities, such as poaching, smuggling or stealing wood from state forests.

Since ancient times, fishermen of the Curonian Spit collected and sold amber. In 1854 Friedrich Wilhelm Stantien together with Moris Becker established a company „Stantien&Becker“ which started industrial extraction of amber from the bottom of the lagoon (until 1899). A lot of fishermen of the spit got involved in this business.

In the 19th c., just like in Western Europe, a new – resort activity – began to spread in the region of the Curonian Lagoon. The first resort site in the region was Juodkrantė. Resort activities gave rise to the following tourism-related businesses as manufacturing and selling fishing boat weathervanes, posing for photographs and paintings, recreational boating in the lagoon, etc. Resort culture was the tur-

ning point for lagoon fishermen as it changed not only traditional local economic model, but also fishermen's attitude towards certain moral values.

It is noteworthy, that auxiliary businesses often were connected with the skills acquired in fishing – boat building and navigation, use of fishing nets and other gear, knowing the local geographical vicinities, etc.

The analysis of sources and literature shows that traditional opinion about lagoon communities as conservative and hardly changing their lifestyle is disputable. The study of sources allows drawing the main conclusion that in spite of some conservatism, residents of the Curonian Lagoon region actually constituted a flexible and business apt community, quite easily adapting themselves to changing natural, social and political conditions.